

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

גיד הנשה

- קב"ט -

נמסר בשי"ק פרשת וישלח ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בליל שבת פרשת וישב יחל השיעור בשעה 9:00 בערב ויהיה בענין: **'ייבום תמר'**

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי:
timnal@zahav.co.il

גיד הנשה

לוניל (מובא ברא"ש) על הרמב"ם שפסקו סותרים זא"ו, שהרי פסק להדיא (ח,טו) כרבי אבהו שכל לשון אכילה משמע גם הנאה עד שיפרט לך הכתוב התר, וגם פסק כר"ש שאין בגידין בנותן טעם, ואעפ"כ פסק (בהי"ד) שגיד הנשה מותר בהנאה. והמ"מ תירץ עפ"י"ד הרמב"ן (הובאו בהרחבה בתורת הבית להרשב"א ג,ג) שלפי המשך סוגית הגמרא (כג): שם מבואר מקור אחר להתר גיד הנשה בהנאה, קל וחומר מחלב, ועל זה סמך הרמב"ם.

ואולם השעה"מ כתב לפי דרכו דלא קשה מידי, שהרי פוסק הרמב"ם שאעפ"י שאין בגידין בנותן טעם מ"מ חל איסור נבלה על הגיד משום דאחשביה רחמנא לאכילתו אכילה, וכיון שגיד הנשה בכלל הלאו דנבילה א"כ נכלל הוא גם בהתירה ד'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה'.

ב ואם כי הדברים מוכרחים בשיטת הרמב"ם, אך גוף הסברא צריכה עיון, וכבר עמד בזה בקה"י (פסחים), דהנה יש לחקור בטעם שאין חלים איסורי אכילה על החלקים שאינם ראויים להאכל כעצמות קרנים וגידים, האם החסרון הוא רק במעשה האכילה או דלמא מעיקרא אינם בכלל שם האיסור, שאין חלות שם 'נבלה' ו'טמאה' אלא בחלקים הראויים לאכילה. [ונפ"מ אם יתקנו אותם חלקים ויכשירום להאכל, דמשום חסרון במעשה האכילה ליכא אבל סו"ס יתכן שאינם בכלל האיסור כל עיקר. וכבר דנו האחרונים בדבר לענין חומר הג'לטין העשוי מעצמות של בהמות טמאות, וכדלקמן]. וברש"י (פסחים כב.) איתא כהצד האחרון, דלמ"ד אין בגידין בנו"ט אין הגידין בכלל נבלה, וכבר הוכיח כן מדבריו הגר"א אברמסקי בתשובתו בענין הג'לטין (נדפסה בחזו"י לקוטי הש"ס). ובקה"י הביא כן מפירוש המשנה לרמב"ם (חולין רפ"ט) שהביא מתורת כהנים גבי טומאת נבלות (שמיני יא,לט) 'בנבלתה' - לא בעצמות ולא בגידים וכו' עד שיגע בבשר עצמו. וכ"ה בפרש"י שם. ומעתה יש להקשות על סברת השעה"מ והפלתי הנ"ל, דהתייבא אם החסרון הוא אך במעשה האכילה, איכא למימר דגיד הנשה התורה החשיבה אכילתו 'אכילה' וחייב גם משום אכילת נבלה, אבל לפי הנראה ברמב"ם וברש"י שהעצמות והגידין [למ"ד אין בגידין בנותן טעם] אינם בכלל בשר הנבלה שאסרה תורה, מה מהני דאחשביה רחמנא לאכילה, סו"ס אין הם חלק מהנבלה.

וי"ש לחוק התמיהה, שלא רק לענין טומאת נבלה אין הגידים בכלל הבשר, אלא אף לענין איסורי אכילה כתב הרמב"ם להדיא בהלכה הקודמת שהגיד אינו בכלל הבשר, שזהו הטעם שאינו חייב עליו משום טמאה.

ולכאורה יש ליישב דבריהם עפ"י הגר"ח (בסטנסיל פסחים), דהנה נחלקו ריו"ח ור"ל (בפסחים פד) בגידים שסופן להקשות, אם נמנים עליהם בפסח, וחזר ריו"ח והודה לר"ל דאין נמנים עליהם דאזלינן בתר בסוף ולא בתר השתא, ועל כן עור הראש של עגל הרך אינו מטמא טומאת אוכלים כבשרו שסופו להקשות לכשיגדל [ותנא דמשנת חולין דמטמא - דעת יחיד היא]. וכן פסק הרמב"ם (ק"פ י, י) שגידין הרכין שסופן להקשות אע"פ שהן ראויין לאכילה עתה ונאכלין בפסח - אין נמנים עליהן. ודקדק הגר"ח מלשון הרמב"ם שאעפ"י שאין נמנים עליהם בפסח יש מצוה באכילתן, ומאי טעמא - פירש הגר"ח דגבי פסח כתיב 'ואכלו את הבשר' ועל אלו אין תורת 'בשר' הלכך אין נמנים עליהם לפי שאין בהן מצות אכילת בשר הפסח, ואולם לענין מצות אכילתן קדשים דעלמא אין צריך חלות שם 'בשר' הלכך יש מצוה באכילתן

א 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו'. תניא (בחולין ק: ופסחים כב.) האוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה, רבי יהודה מחייב שתיים ורבי שמעון פוטר. ומבואר בגמרא (בחולין ק-קא) דבתרתי פליגי, פליגי באיסור גיד הנשה אם נוהג בטמאה, דר"ש סבר 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה' - מי שגידו אסור ובשרו מותר, יצתה זו שגם בשרה אסור. ורבי יהודה סבר שאיסור גיה"נ נוהג אף בטמאה, וכדתנן אמר ר"י והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת להן. ופליגי נמי באיסור טמאה, דר"ש סבר אין בגידין בנותן טעם הלכך אין הגידים בכלל איסור טמאה ור"י סבר יש בגידין בנו"ט הלכך חייב על הגיד גם משום טמאה.

הרמב"ם (מאכ"א ה,ה) פסק כרבי שמעון שפטור לגמרי, וזה מתאים עם שיטתו בכל מקום שאין בגידין בנותן טעם, שלכן אם נתבשל או נצלה הגיד עם הבשר אינו אוסרו (שם פט"ז יז לב ופט"ז ו). וכתב עוד (ח,ו) שהאוכל גיד הנשה של נבילה חייב שתיים. ודין זה צריך באור, בשלמא איסור גיד יש כאן שהרי בהמה טהורה היא, אבל איסור נבלה אמאי חל על הגיד הלא כיון שאין בגידין בנותן טעם אין הגידין בכלל איסור נבלה כשם שאינם בכלל איסור טמאה, וכבר הביא הכס"מ שהרשב"א בתשובה (ח"ד פט) נשאל על כך וכתב שלא ידע דרכו של הרמב"ם בזה. ובספר שער המלך (שם) הוסיף להקשות שאף לענין נבלה גופא כתב הרמב"ם להדיא (שם ד,יח) שהאוכל מן העור ומן העצמות ומן הגידים שלה פטור, וא"כ מה נשתנה גיד הנשה משאר גידים.

ותירצו השער-המלך והפלתי (סה) שאמנם האוכל שאר הגידים של נבילה פטור שאין בגידין בנותן טעם, אבל גיד הנשה שהתורה הזהירה עליו ב'לא יאכלו' הרי החשיבה אכילתו לאכילה וא"כ חשובה 'אכילה' לחייב עליה גם משום נבילה. ואולם בגיד הנשה של טמאה פטור כיון שאין איסור גיד-הנשה בטמאה וליכא למימר דאחשביה רחמנא לאכילתו אכילה הלכך פטור גם משום טמאה. ואף שפשט סוגית הגמרא בפסחים (כב) משמע שאם אין בגידין בנו"ט אין איסור נבלה בגיד הנשה, כתבו השעה"מ והפלתי ליישב שיטת הרמב"ם עם הסוגיא, כל אחד לפי דרכו. [ובקה"י (שם) הראה שלפי פירוש רבנו חננאל שם, אין סתירה לדינו של הרמב"ם מהסוגיא].

השעה"מ הוסיף לתרץ לפי"ז תמיהה אחרת על הרמב"ם, דהנה פליגי ר' יהודה ור"ש אם גיד הנשה מותר בהנאה או אסור. ומבואר בסוגיא בפסחים שם שהולכים המה לשיטתם במחלוקת הנ"ל, דהנה פליגי חזקיה ור' אבהו על מקור איסורי הנאה שבתורה; חזקיה אמר כל מקום שכתוב 'לא יאכל' משמע איסור הנאה, ורבי אבהו אמר שכל לשון של איסור אכילה בתורה משמע איסור הנאה עד שיפרט לך הכתוב התר הנאה כדרך שפרט בנבלה 'לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכר לנכרי'. ואם כן אליבא דר' אבהו משמע איסור הנאה בגיד מדכתיב 'על כן לא יאכלו' הכולל כל הנאות, וכך סובר רבי שמעון. ואילו רבי יהודה לשיטתו שיש בגידין בנותן טעם הרי כשהותרה נבלה בהנאה מ'לגר אשר בשעריך וגו', היא וחלבה וגידה הותרו. משא"כ לר"ש שאין בגידין בנותן טעם הרי אין הגיד בכלל ה'נבלה' וכשהותרה נבלה בהנאה אין הגיד בכלל ההתר. וכתבו התוס' בחולין (צט:): דכיון דקיימא לן כרבי אבהו דכל לשון אכילה כולל הנאה הרי בהכרח שלהלכה גיד הנשה אסור בהנאה דהא קיי"ל כר"ש שאין בגידין בנותן טעם וכשהותרה נבלה בהנאה לא הותר הגיד. ואילו הרא"ש (שם) נקט כחזקיה ופסק שגיד הנשה מותר בהנאה. והקשו חכמי

אלא שעדיין קשה טובא על דרך זו [וכן קשה על תירוץ הגר"ח], שהרי הרמב"ם שם מיירי בגיד של נבלה או של טרפה דלוקה שתיים, משום גיד ומשום נבלה או טרפה - והלא בטרפה מפורש בכתוב 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו' - הרי דלאיסור טריפה ודאי בעינן 'בשר' ותו קשיא מאי מהני דאחשביה רחמנא אכילה סו"ס הגידים אינם בכלל 'בשר'. ועוד קשה מדברי הרמב"ם גבי איסור נבלה גופא, שכתב (ד,ה) השליא שיצאת עם הולד אסורה באכילה והאוכלה פטור (כלומר משום נבלה) שאינה בשר - הרי דלענין איסור נבלה בעינן שם 'בשר'. ועוד קשה טובא על דרך זו, ממה שמשמע ברמב"ם (ד,כא ובמ"מ) שעור הראש של עגל הרך אין חייבים עליו משום אכילת נבלה. הרי חזינן שאף לענין איסור נבלה בעינן 'בשר' ודיינינן הגידין שסופן להקשות [דחד דינא להם ולעור הראש של עגל הרך] כגידין הקשים שאינם בשר. וא"כ הרי קושיא במקומה עומדת: מה מהני דאחשביה רחמנא לאכילתו אכילה, סו"ס לא אכל 'בשר' אלא גיד ומדוע חייב משום נבלה וטרפה.

ונראה לקיים תירוץ האחרונים, דלכאורה יש להקשות עוד בדברי הרמב"ם שכתב גבי שליא שפטור עליה מפני שאינה בשר כאמור, ואילו בהמשך דבריו (בה"ח) כתב האוכל מנבלה וטריפה או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרנים וכו' ומן השליא שלהן, אע"פ שהוא אסור הרי זה פטור מפני שאלו אינן ראויין לאכילה - הרי לכאורה החליף טעמו, דלא משום דבעינן בשר פטור אלא משום שאינם ראויים לאכילה. ויש להוסיף תימא שבדברי הרמב"ם בפ"ח (ה"ה) הנ"ל לענין גיד הנשה של טמאה, כתב שאינו כאוכל משאר גופה שאין הגידים מכלל הבשר כמו שביארנו - והרי לא ביאר דין זה אלא בהלכה הנ"ל דעור ועצמות וגידים של בהמה וחיה הטמאים פטור משום שאינן ראויים לאכילה, וממה 'כמו שביארנו' הלא כאן ביאר טעם אחר - הרי לפנינו שחשבן לשני הטעמים האלו כדבר אחד. וזה צריך באור, הלא לכאורה הם שני ענינים נפרדים: דין במעשה האכילה, דבעינן שיאכל דבר הראוי לאכילה, ודין בחפצא דאיסורא, דלא חייל האיסור מעיקרא אלא על בשר ולא על דבר אחר.

ג ולבאר הענין נקדים ונברר יסודי הדינים. הנה שני דינים איתנהו: דין אכילה שלא כדרך, היא מימרא דרבי יוחנן בפסחים (כד:): שכל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם אלא כדרך הנאתן למעוטי אכל חלב חי וכיו"ב, מלבד בשר בחלב וכלאי הכרם שחייבים עליהם אף שלא כדרך משום דלא כתיב בהו לשון 'אכילה' בתורה. ויש דין אחר בברייתא בע"ז (סז-סח) שאיסור שנפסל מאכילת אדם אין חייבים עליו, דכתיב 'לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה' - כל הראויה לגר קרויה נבילה שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה. והנה הדין הראשון הוא פטור במעשה האכילה מפני שאינו נעשה כדרך. משא"כ הדין השני הוא חל כלפי גוף האיסור, שאיסור שנסרס פקע איסורו ממנו. ונחלקו האחרונים בדין זה האחרון, אם חזרו ותקנו המאכל עד שנראה לאכילת אדם; החות-דעת (קג) נקט שאינו חוזר ונאסר שהרי כבר פקע איסורו, והפמ"ג (שם) נקט שאיסורו פקע רק כל זמן שאינו ראוי לאכילת אדם אבל אם יחזור ויתקנהו חזר לאיסורו. ובודאי פלוגתא זו אינה שייכת בדין הראשון שהוא תלוי רק במעשה האכילה בפועל ולא בחפצא דאיסורא, דכל אכילה כדרך חייב וכל שאינה כדרך פטור.

וומחלוקת זו עמדה בנידון כשרות הג'לטין, שהוא חומר שהופק מעצמות של חיות טמאות ולאחר תהליך מסוים נעשה ראוי לאכילה. והנה הנידון להכשירו נסב סביב שני נידונים עיקריים; הגר"ע (בשו"ת אחיעזר ח"ג לג,ה) והגר"י אברמסקי (בתשובה שנדפסה בחזון יחזקאל לקוטי הש"ס) נקטו שהואיל והוא נעשה מעצמות והרי עצמות של מינים טמאים אינם בכלל איסור 'טמאים' מעיקרא, ולא רק משום שאינן ראויות לאכילה -

משום המצוה הכללית של אכילת קדשים כיון שראויים לאכילה. ולענין טמאה דאמרינן שגידין שסופן להקשות אינם מטמאין, אמר הגר"ח דהיינו משום שגם לענין זה בעינן שם 'בשר' כדכתיב בלשנא דקראי. ובוזה יישב הגר"ח דברי הרמב"ם גבי גיד דנבלה, דכיון דלא כתיב בנבלה 'בשר' אלא 'לא תאכלו כל נבלה', חייבים אף על גידין שסופן להקשות, וא"כ הרמב"ם שפסק דהאוכל גיד הנשה של נבלה חייב משום נבלה, מיירי בגיד שהוא עדיין רך כעת, ואף שאין שם 'בשר' עליו כיון שסופו להקשות אבל מ"מ כעת ראוי הוא לאכילה הלכך חייבים עליו משום נבלה, דלאיסור אכילת נבלה לא בעינן חלות שם 'בשר'. ומה שכתב הרמב"ם (ד,יח) שהאוכל מן הגידין של הנבלה פטור, היינו בגידין קשים שאינם ראויים לאכילה, דומיא דעצמות וקרנים וכו'.

והנה תירוץ הגר"ח כשלעצמו, להעמיד דברי הרמב"ם באוקימתא גידין הרכין שסופן להקשות - דחוק הוא, אמנם לפי הבחנתו נוכל לקיים תירוץ השעה"מ והפלתו, דלעולם מיירי הרמב"ם בכל גיד, ומה דאקשינן מאי מהני סברת 'אחשביה' הלא אין הגיד בכלל בשר וכמוש"כ הרמב"ם לענין איסור טמאה ולענין טומאת נבלות - ל"ק, דהא להגר"ח שאין איסור אכילת נבלה דלא בעינן שם 'בשר' הלכך אף הגיד אסור משום נבלה [דלענין שם מעשה אכילה שפיר מהני הא דאחשביה רחמנא לאכילתו אכילה], משא"כ לענין אכילת טמאה ולענין טמאה וטהרה דבעינן שם בשר, דבטמאה כתב 'מבשרם לא תאכלו' ודרשינן בתו"כ (יא,ח) להוציא את העצמות הגידים והטלפים, וכן לענין טמאה כנ"ל.

ולהנחה זו של הגר"ח שלחלות איסור נבלה אין צריך שם 'בשר', יש יסוד בדברי היראים (סג), דהנה הקשו התוס' (בביצה 1:): על המבואר בסוגיא שם שהשוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותר לאכלן בחלב, והלא הלכה כבית הלל (בעדיות ה,א) שביצת נבלה אסורה, הרי שנחשבת כבשר הנבלה. והביא הגרא"ו (בקובץ שעורים שם) מהיראים לתרץ שאותן ביצים אינן בכלל בשר הלכך לגבי נבלה אסורות דכתיב 'לא תאכלו כל נבלה' - כל הנאכל נבלה אסור הגם שאין לו תורת 'בשר', ואילו לענין איסור בשר בחלב בעינן שם 'בשר'. הרי מבואר ביראים כהגר"ח שאין צריך שם בשר לאיסור נבלה. ואולם מהתוס' שלא חילקו כן משמע שנוקטים שאף באיסור נבלה בעינן תורת 'בשר'. והראה הגרא"ו שהתוס' אזלו לשיטתייהו בפסחים (כב). וכיו"ב בחולין קיג: ד"ה דם) שדם אינו נכלל באיסור נבלה דלאו כבשר הוא. וכ"מ מרש"י (שם כג רע"ב).

והנה אף באיסור 'בשר בחלב', אין הדבר מוסכם אם בעינן תורת 'בשר' דוקא; הפרי-חדש (יו"ד פא) נקט שצריך שם בשר, ואולם החזו"א (יו"ד יב,ג) חולק, דהא לא כתיב שם אלא 'לא תבשל גדי בחלב אמו'. ובאג"מ (יו"ד לז) כשדן אודות הג'לטין הנעשים מעצמות עגלים אם מותר לאכלם בחלב, נקט דבעינן שם 'בשר' לאיסור בב"ח שהרי אונקלוס תרגם 'לא תיכול בשר בחלב'. ויש להעיר מרש"י בפסחים (מז:): דמשמע דבעינן שם 'בשר', שכתב דלמ"ד יש בגידין בנו"ט המבשלים בחלב לוקה משום בשר בחלב, דבשר הם. ומזה יש להעיר על הצ"ח (שם כב) שכתב שאפילו למ"ד יש בגידין בנו"ט, דוקא משום נבלה נאסר דלא כתיב בה 'בשר' אבל לענין טרפה דכתיב 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו' - אין הגידין בכלל. וברש"י משמע שלא כדבריו, דלמ"ד יש בגידין בנו"ט הרי הם בכלל 'בשר'.

א י"ל שנקט הגר"ח שהאוכל גיד הנשה קשה שא"ר לאכילה פטור משום אכילה של"כ, ולא חייבה תורה אלא כנגון גיד הרך שהוא כדרך אכילה וכיו"ב, וכדרך שכתב במגן אהאף שאין חייבים על אכילת שאור בפסח בפני עצמו [וכן צדד בתחילה החזו"א (קכד), לוף כד: קטוב], אבל לבסוף הסיק הן לענין שאור הן לענין גיד הנשה ועלים ולולבים לגזיר, שחייבים עליהם כשהם בעינם אף שאין דרך לאכלן כן. וכן דעת כמה אחרונים], ועל כן פשטא דמלתא מיירי הרמב"ם בגיד הנשה בעודו רך.

ב לכא"ו נראה שאין כוונת התוס' דבעינן שם 'בשר' נבלה, דמידי בשר כתיב, אלא הנידון הוא אם ביצים גמורות - וכן הם - מעיקר גוף הנבלה הם כבשר או כדבר חיצוני הנמצא בה, וזהו שהשוו לבב"ח [וגם שם בעינן 'גיד' עצמו. ע' חולין קיג:]. ואף בדעת היראים נראה דל"ב שם 'בשר' דוקא אלא שכתב דגבי נבלה סגי בכל מה שבתוכה [הראוי לאכילה] ולא רק גוף הנבלה, דכתיב 'כל נבלה'.

ובכך תפס גם הגר"ח (מאכ"א טו) בדעת הרמב"ם, שהבאיש והסריח חייב בבשר בחלב וכלאי הכרם. ומ"מ נותן טעם לפגם מותר אף באלו [כמבואר ברמב"ם הנ"ל, דלא כדעת הפלתי]. והאריך הגר"ח לבאר בהתירא דנטול"פ הוא דין מסוים בתערובת, אף במקום שמאכל שהסריח אסור, שייסד הגר"ח דהא דאמרינן טעם כעיקר אינו כפי ההבנה הפשוטה [וכמשמעות כמה ראשונים] שאין האיסור בטל ברוב משום שטעמו מכירו, אלא הוא דין מחודש דילפינן מנזיר שהטעם אסור כעיקר וממילא אין האיסור בטל, ודין זה נתחדש רק בטעם לשבח אבל בטעם לפגם לא נתחדש הך דינא [כי היכי דמצינו שנבלה שנסרחה מותרת מדאורייתא כי אין האדם נהנה ממנה, כך טעם לפגם אינו נאסר משום טעם כי אין בו הנאה, והלא אפילו בטעם שראוי לאכילת אדם אלא שאינו משביח ג"כ איכא התירא דנטול"פ (ע' בר"ן שם), וע"כ דהוא דין מסוים בטעם כעיקר], וממילא שב דינו להיות בטל ברוב. וא"כ אף כי חל איסור בשר בחלב אף במאכל סרוח וכמשמעות הרמב"ם, מ"מ הך דינא טעם כעיקר לא נאמר בטעם פגום.

[ואין לטעות בכוונת הגר"ח ש'טעם כעיקר' הוא גדר איסור חדש שאין שם אבוה עליה, כעין שייסד הגר"ח לענין 'חצי שיעור' ולענין איסור 'יוצא' (וכמו שצדד לחדש כן אף בטעם-כעיקר בספר לקח טוב ג), אלא כוונתו לומר שהוא חידוש דין שעשתה תורה את הטעם כעיקר האיסור ואין האיסור בטל. וכן מפורש בדברי הגר"ח בפ"י ממעה"ק דשם אבוה עלה, שלכך שייך דין 'טעם כעיקר' בעיסה שנתערבו בה חטים ואורז, דהטעם מחשיבו בדין 'מצה'. ואילו היה זה איסור חדש, לא היה יוצא בו ידי מצות 'מצה'].

ופירש הגר"ח בשני אופנים, מדוע אין בב"ח וכה"כ התר נבלה שאינה ראויה לגר; האחד, שדין זה אמור רק באיסורי אכילה ולא באיסורי הנאה. ולפי דבריו מתורצת קושית הפלתי (פז, ד) בהא דתנן (סוף תמורה) דהנקברין אפרן אסור, וכגון בשר בחלב - והלא אין האפר ראוי לאכילת אדם ואמאי עדיף מנבלה סרוחה. וצדד הפלתי לומר שאמנם איסור האפר אינו אלא מדרבנן [וע"ע פמ"ג בפתיחה לבב"ח]. אכן להגר"ח קושיא מעיקרא ליתא, דבאיסוה"נ לא נאמר הך דינא דבעינן ראויה לאכילת אדם. ואם תאמר, התינוח לענין איסור ההנאה אבל דלמא איסור האכילה שבב"ח שוה לשאר איסורי אכילה - י"ל עפ"י"מ שהראנו במק"א"ה מדברי הרמב"ם (בספר המצוות ל"ת קפז) שאיסור אכילה שבאיסוה"נ אינו איסור לעצמו אלא הוא מין ממיני ההנאה.

וייש להעיר על דרך זו ממשמעות הרמב"ם (חמץ א, ג ובמ"מ) שחמץ שנפסל מאכילת אדם ואין ראוי לחמץ בו עיסות אחרות אין עוברים עליו בבל יראה ובתשבייתו. ופשטיה דמלתא הטעם הוא דהוה כנבלה שאינה ראויה לגר וכמוש"כ הר"ן (בפסחים מה), וסובר הרמב"ם שכל חמץ שאין בו איסור אכילה אין עוברים עליו בב"י ואין מצווים על השבתתו [והראב"ד שחולק וסובר שיש בו ב"י ותשבייתו, פירש הגר"ח (אחיעזר ח"ב יא) דס"ל שב"י ותשבייתו אינם תלויים באיסור האכילה]. וא"כ הרי מוכח לכאורה שגם באיסורי הנאה נאמר הך דינא דכל שאינו ראוי למאכל אדם אינם אסורים מדאורייתא.

אכן יש לדחות עפ"ימש"כ באבי עזרי (חמץ א) בסברת הרמב"ם דאזיל לשיטתו (טומאת אוכלין ב) דכל שנסרחה קודם חלות האיסור חשיב 'סרוח מעיקרו' דשרי אף בלא קרא דנבלה שא"ר לגר (כמבואר בע"ז סח.), הלכך כיון דמיידי הרמב"ם שנפסל מלפני הפסח הוי סרוח מעיקרו ואף באיסוה"נ מותר. והראב"ד שחולק אזיל לשיטתו בהל' טו"א שם שגדר 'סרוח מעיקרו' היינו דוקא קודם שנעשה אוכל, ולא קודם שנעשה איסור.¹

אופן שני כתב הגר"ח - והוא הנוגע לענינו - שהטעם שאין פטור ד'נבלה שא"ר לגר' בבשר בחלב וכלאי הכרם, לא משום

הלכך אין לחוש במה שהפיק מהן דבר הראוי לאכילה. ומנגד הגרא"ק (בשו"ת משנת ר' אהרן ח"א יח) יצא לאסור, כי אמנם גם הוא הסכים לעיקר ההנחה דעצמות אינם כלולים באיסור 'טמאים' וכמוש"כ הרמב"ם הנ"ל דבעינן חלות שם 'בשר', מכל מקום הלא כתב הרמב"ם (ד, יח) שיש בהם איסור. ודנו הפוסקים במהותו של איסור זה, ונקט הגרא"ק [וכן צדד בחזו"א יו"ד יב, ג וע"ע חזו"א בכורות טז, טז] שהוא איסור תורה מדין 'יוצא מן הטמא' שמבואר ברמב"ם (ג, ו) שאסור מדאורייתא ואין לוקין עליו [וביאר הגר"ח שהוא איסור משום חדש של 'יוצא' הלכך אין שמיה דעיקר האיסור עליו ללקות, והארכנו בזה במק"א¹]. ומנגד הגר"ח והחזו"י נקטו שהעצמות מותרים אף מדרבנן, ומש"כ הרמב"ם לאסור היינו רק בעצמות רכות או כשיש בהן מוח. זהו נידון אחד. והנידון השני בענין הג'לטין היה שהואיל והחומר נפסל תחילה מאכילה, א"כ אף כי בסוף התהליך נעשה ראוי ויש בו 'אכילה' כדרך, מ"מ יש להתירו מטעם נבלה שנסרחה, וזה תליא בפלוגתת החזו"ד והפמ"ג הנ"ל אם כשחזר והוכשר חזר לאיסורו אם לאו, והגרא"ק נקט כהפמ"ג שחזר ונאסר, וביחוד בנידון זה שכך דרך עשייתו מעיקרא [ובחזו"א יו"ד יב, ג], כתב שחלקיקים המופקים ממאכל אסור שנפסלו בתהליך יצורם ממאכל אדם, אינם חוזרים ונאסרים אף כשתקנום אח"כ]. ועוד דנו מטעמים שונים: שהעצמות מתבשלות עם הבשר ובולעות ממנו, ומאידך י"ל שבתהליך היצור החומר אינו ראוי לכלום ובטלה כל צורתו, וכן דנו עפ"י"ד רבנו יונה בברכות בהתר המוס"ק שנשתנה צורת הדם ונעשה כמצאיות אחרת. ולדינא דעת הגר"ח ע"ע להתירא, וכן צדד הגר"י אברמסקי בתשובתו להתיר [אלא שלא רצה לפרסם הדבר]. וכאמור הגרא"ק האריך טובא לאסור. וכן דעת הגר"מ פינשטיין [אג"מ יו"ד ח"ב כז וע"ע"ש בסוס"י לב] בקצרה].

והנה כתב הרמב"ם (מאכ"א יד, י-יא): כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה, חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם לפי שלא נאמר בהן אכילה אלא הוציא איסור אכילתן בלשון אחרת, בלשון בשול ובלשון הקדש - לאסור אותן ואפילו שלא כדרך הנייה. כיצד, הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוח גרונו ממנו, או שאכל חלב חי, או שעירב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואלכן כשהן מרין, או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם - הרי זה פטור. ואם עירב דבר מר בתוך קדרה של בשר בחלב או ביין כלאי הכרם ואלכו חייב. וכבר הרעיש הפלתי (פז, טו) הלא בגוונא דהסריח והבאיש, אתינן לפטור משום שנפסל מאכילת אדם ופקע איסורו ולא משום שמעשה האכילה אינו כדרך, וא"כ לכאורה אין זה ענין לסוגית הגמרא דבב"ח וכלה"כ חייבים עליהם שלא כדרך אכילה. וכתב הפלתי דחזינון בשיטת הרמב"ם דבר מחודש, שגם התר ד'נבלה שאינה ראויה לגר' ליכא בב"ח וכה"כ. ולפ"י חידש שנותן טעם לפגם בתערובת, הגם שבכל התורה מותר כדאמרינן בע"ז שם משום דינא דנבלה שאינה ראויה לגר, בבשר בחלב וכלאי הכרם אסור.

ובהגהות אמרי ברוך (על החו"ד יו"ד קג) הקשה על הפלתי מדברי הרמב"ם (טו, ל) המפורשים שאף בב"ח ובכה"כ נוטל"פ מותר. ובחות דעת (שם) חלק על הפלתי ונקט שהפטור של נבלה שא"ר לגר במאכל שסרח אמור אף בב"ח וכה"כ, ורק מאכילה שלא כדרך נתרבו לחייב. ופירש שמה שהכליל הרמב"ם שם מאכל שהבאיש זהו רק כלפי התר אבל לא כלפי האיסור בבשר-בחלב וכה"כ, שהרי בסיום דבריו לא הזכיר הרמב"ם לחייב עליהם אלא בעירב דבר מר אבל אם הסריח ונפסל מאכילת אדם פטור. וכך נקט החזו"א (או"ח קטז, ג).¹ אכן נראה שפשט דברי הרמב"ם מורה כהבנת הפלתי דהא כולא בחדא מחתא מחתינהו, ומה שבסיום דבריו לא הזכיר האופנים האחרים נראה שאינו דיוק, דאטו כי רוכלא לנקוט וליזיל והלא גם 'חם' ו'חי' לא הזכיר שם, אלא חד מתרתי תלתא נקט (וכמוש"כ האמרי-ברוך).

ה שיעור לד.

1 עוד יתכן לקיים דברי הגר"ח רק באיסורי הנאה שלא נאמר בהם לאו דאכילה, הלכך לא תליין כלל בראוי לאכילת אדם, משא"כ בחמץ דכתיב בהו לאו דאכילה. וחילוק זה מבואר במשל"מ (סוף הל' אבל) על נידון זה גופא, יע"ש. [ואמנם הגר"ח סתם הרבית אך י"ל דכוונתו מצד האיסור הנאה לבדו שבאיסוה"נ, לולא הלאו ד'אכילה' שיש בחלקם].

ג ע' שיעור זה.

ד וכן תפס מסבא פשוטה השא"ג א"ע דבב"ח וכה"כ פטור עליהם כשאינם ראויים, ולא הזכיר כלום מדברי הרמב"ם.

בשעריך תתנה ואכלה' הגם שאין בגידין בנו"ט והריהו כעץ שאין אכילתו אכילה במציאות, אלא על כרחך דסגי במה שבדין התורה אכילתו חשיבא אכילה שלא כשאר גידין, ותו קרינן ביה 'תתנה ואכלה']. ואם כן הוא הדין אף לטרפה, דאף דכתיב בה 'בשר' סו"ס שם בשר היינו כל הראוי לאכילה, וגיד הנשה חשיב ראוי לאכילה בדיני התורה, על כן חייבים עליו גם משום טרפה.¹

ד) אלא דלכאורה אכתי קשה, הלא תנן (רפ"ט דחולין) דהעור והעצמות והגידין וכו' אינם מטמאין טומאת נבלות ופירש"י והרמב"ם משום שאינם בכלל הבשר. והרי לפי האמור גיד הנשה בכלל בשר הוא דחשיב 'ראוי לאכילה' כלפי דין התורה, וא"כ אמאי לא יטמא טומאת נבלות. ואפשר לומר בפשיטות שרק לענין איסורי אכילה נחשב ראוי לאכילה וממילא חשיב בשר, משא"כ לענין טומאה אינו בשר.

אכן אפשר להטעים החילוק ולבאר, דמצינו חילוקים כיו"ב של דברים המופקעים מתורת אוכל לענין קבלת טומאה ואינם מופקעים מתורת אוכל לענין איסורי אכילה; במנחות (סו). מבואר שעיקול מטהר הבשר מטומאת מת או מטומאת נבלה, כגון במעשה שבלעו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן והקיאום דרך בית הרעי וטהרו חכמים את הבשר. והתוס' הקשו מדין דג טהור שבלע דג טמא, שנשאר זה באיסורו. וכתבו בשם רב האי גאון דדוקא לענין טומאה מהני עיקול אבל איסור-אכילה לא פקע בעיקול. וציין הרש"ש לחילוק דומה בתוס' בחולין (קכא). דביטול שאדם מבטל במחשבתו את האוכל לשמש לדבר אחר, מהני רק להורידו מתורת טומאה אבל לא להפקיע איסור אכילה. ובאור חילוקים אלו, דלענין איסורי אכילה תליא בגדר 'ראוי' לאכילה ואילו לענין טומאה תליא בגדר 'עומד' ומיועד לאכילה, דבטומאה תליא הדבר בחשיבות שם אוכל ועמידתו לאכילה, הלכך עיקול או ביטול לא מהנו לבטל ראיות האוכל מאכילה שהרי במציאות ראוי הוא, רק מ"מ ע"י העיקול והביטול אינם עומדים כבר לאכילת אדם, ולכך מועיל לטהר אבל לא להתיר האיסור. הלכך גיד הנשה, הגם שנחשב 'ראוי לאכילה' שהרי האוכל את הגיד עבר ב'לא יאכלו' אבל סו"ס אינו עומד לאכילה במציאות, הלכך ודאי אינו מטמא טומאת נבלות.

ויש להוכיח כן, ממה שכתבו השער-המלך (מאכ"א ח) והרש"ש (בחולין קיז) להוכיח שגם למ"ד יש בגידין בנותן טעם, אין הגידים מטמאים טומאת נבלות. והרי זו הוכחה לחילוק האמור שאף דבר שהוא ראוי לאכילה וחלים עליו איסורי אכילה, כל שאינו עומד לאכילה אינו מטמא טומאת נבלות.²

ח ואולי י"ל דמיעוטא דנבלה שא"ר לגר היא דרשה פרטית למאכל שנותר ונפסל אבל לא על מין שאינו ראוי לאכילה מעיקרו כגון גידין ועצמות, וכעין דאמרינן (בע"ז סח). דסרוחה מעיקרא ל"צ מיעוטא דעפרא בעלמא הוא, וה"נ הגיד הוא כעץ בעלמא, וא"כ כיון דאחשביה רחמנא למאכל לחייב עליו, תו חייבים עליו גם משום נבלה.

ט ומרש"י שם משמע שביטול מהני אף להתיר איסור נבלה [ויש להעיר מפלוגתא דתנאי בכופת שאור שיחדה לשיבה (פסחים מה) אם צריך לבער. וע"ש בתוס' ורא"ש ומהרש"א ורש"ל אם הטעם משום מיאוס או משום שיחדה לשיבה ועשה בה שינוי מעשה. ומ"מ אין ראייה משם לנידון איסורי אכילה, ד"ל דלענין ביעור חמץ סגי בביטול מתורת אוכל], וכדפירש התורה"ש שם שע"י ביטולו חשיב כאינה ראויה לגר [וע"ש במרומי שדה שס"ל לרש"י שאין חילוק בין איסור נבלה לטומאת נבלה דחלל מחד קרא נפקין]. וזה ג"כ ראייה לעיקר היסוד ששם 'בשר' אינו תלוי במציאות אלא בראיות לאכילה.

י ויש להעיר דלחכמים (במכורות ?) אמרינן איסורו חישבוו שלכן פטר חמור מטמא טו"א אפילו לא חישב עליו לאכילה. וא"כ מ"ט לא נאמר כן בגיד הנשה [וצ"ע אם יש לחלק בדין זה בין טו"א לטומאת נבלות]. וצ"ל דגיד שאני שאינו עומד לאכילה כלל, ואף למ"ד יש בגידין בנו"ט, ול"ל לפ"ח דראוי לאכילה מצד עצמו. ויש להעיר מרש"י ביצה ז. דמ' דלמ"ד יש בגידין בנו"ט האוכל גיד נבלת העוף מטמא טו"א. אך י"ל דהתם דנין לפי גידו אכילה ולא לפי גידו טומאה וכל דראוי לאכילה מטמא בבית הבליעה אעפ"י שאינו עומד להאכל.

היותם איסורי הנאה אלא מפני שחייבים עליהם שלא כדרך אכילה, דיסוד דין 'אינה ראויה לגר' הוא התר אכילה ובב"ח וכה"כ דחייב בשלא כדרך אכלתן לא שייך גבייהו הדין דאינו ראוי לגר. והנה לא פירש לן הגר"ח עומק הסברא. אכן נראה שיש לפרש מהלך זה בפנים מסבירות [אם כי יתכן שאין זו כוונת הגר"ח בטעמא דמלתא], ד"ל שנקט הרמב"ם שהגדרה של 'ראוי לאכילה' דילפינן מ'תתנה ואכלה', אינה תלויה במה שראוי במציאות לאכילה אצל בני אדם אלא בעינן שהדבר ראוי לאכילה כפי גדרו 'אכילה' של תורה, ואם כן בכל איסור ואיסור יש להגדיר 'ראוי לאכילה' כפי דינו, וכיון שבב"ח וכה"כ אסרתן תורה אפילו באכילה שלא כדרך, הרי גם זה בכלל 'אכילה' דידהו, וא"כ גם בשהבאישו ואינם ראויים בפועל לאדם, מ"מ כלפי אותם איסורים אף זה בכלל 'אכילה' שאסרה תורה ושפיר קרינן ביה 'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה'!

ובזה מיושב היטב לשון הרמב"ם שהכליל דין מאכל שנסרח ובטל מאכילת אדם עם שאר האופנים, וכללם כולם כפירוש לדין אכילה שלא כדרך [שהרי כתב 'כיצד...'], והלא לכאורה הם שני דינים נפרדים [אף אם נאמר שתלויים המה זה בזה כמוש"כ הגר"ח באופן השני] - אך להאמור נוח, שגם פקיעת האיסור ממאכל שסרח נובע מהך דינא ממש דאכילה שלא כדרך שאינה קרויה אכילה, דתו חשיב נמי משום זה מאכל שאינו ראוי לאכילה, וכמו כן החיוב בב"ח וכה"כ על אכילה שלא כדרך גורם לחייב תרתי: הן במעשה האכילה של"כ, הן בחלות שם ד'ראוי לאכילה' במאכל גופא, וזהו שנקט הרמב"ם שתי הדוגמאות לאותו דין.

הרי רואים אנו בשיטת הרמב"ם שגדר 'ראוי לאכילה' נמדד בכל איסור ואיסור לפי גדר מעשה האכילה שנתנה בו תורה. והנה ראינו שהרמב"ם נתן שני טעמים בעצמות גידין וכד' שאין חייבים עליהם משום נבלה, שאינם בכלל הבשר ושאינם ראויים לאכילה, וגם ראינו שהחשיבן הרמב"ם כטעם אחד. ומזה חזינן הנחה נוספת, ששם 'בשר' באיסור נבלה וטרפה וכד', אינו מה שבלשון בני אדם נקרא כן אלא כל החלקים הראויים לאכילה בבהמה היינו 'בשרה'. נמצא שכל דבר הראוי לאכילה בכלל 'הבשר' וכל שאינו ראוי אינו בכלל הבשר.

ומעתה מובן היטב תירוץ השעה"מ והפלתי, דגיד הנשה של נבלה, היות והתורה אסרתו באכילה הרי דאכילתו חשובה 'אכילה' אף על פי שאינו ראוי לאכילה במציאות, וא"כ הריהו נידון כבשר הבהמה, שהרי גדר הבשר היינו כל החלקים בבהמה הראויים לאכילה, וגדר 'ראוי לאכילה' היינו האכילה הדינית של אותו איסור, לא האכילה המציאותית. וא"כ תו לא קשיא מה מהניא סברת אחשביה לאכילתו אכילה הלא סו"ס אין הגיד 'בשר', דגדר בשר היינו דבר הראוי לאכילה והרי הגיד חשיב ראוי לאכילה, כי כך היא אכילתו שהתורה חייבה עליו. [ומוכח כן מדברי השעה"מ מיניה וביה, שהרי הוסיף לבאר דלהרמב"ם גיד הנשה בכלל התר הנבלה כשהתורה בהנאה, הרי מבואר דקרינן בגיד הנשה 'לגר אשר

ז וסברא מחודשת, דפשוטא דהרשא מבוססת על האכילה המציאותית של הגר, והלא כלפיו ליכא חילוקי דינים ואיסורין. גם מפירוש הר"ח בפסחים כב. אין נראה שסבר כן, שמפרש קושית הגמרא דלמ"ד אין בגידין בנו"ט כשהתורה נבלה לגר לא הותר הגיד, משום שלא הותר אלא דבר הראוי לאכילה משא"כ גידים שאין בהם טעם - הרי מבואר דתליא אם יש בגידין טעם אם לאו, ואילו לפי הסברא האמורה מאי קושיא הלא י"ל דאף למ"ד אין בגידין בנו"ט סו"ס לענין איסור גיד 'אכילה' היא. אמנם לפירש"י שם נוחא. גם ילק"ק לפי השיטות (עניות שבועות כג: ועוד) דאכילה שלא כדרך הוי כחצי שיעור ולר"ש דכל שהוא למלקות (בפ"ג דמכות) חייבים אף שלא כדרך, ואעפ"כ הוא בעל השמועה דנבילה שא"ר לגר ל"ש נבלה, ועל כרחך לשיטה זו דאף אם מחייבינן אכילה שלא כדרך איכא לדין דא"ר לגר.

ולכאורה י"ל בסגנון זה, שסובר הרמב"ם דבב"ח וכה"כ שאין כתיב בהם 'אכילה', לא ילפינן להו מנבילה דכתיב בה 'אכילה' להצריך שיהא ראוי לאכילה, וא"כ לא נאמר בהו כלל הך דינא ד'תתנה ואכלה', כשם שבישראל אין צריך בהם תורת 'אכילה'.

